

Милица Драјићевић
самостални исјраживач
(Нови Саг)
milica.translations@gmail.com

UDC: 81'25:004
DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2023.42.90.3>
Примљен: 15.11.2023.
Прихваћен: 16.12.2023.
Сјручни раг

САТ АЛАТИ: ОПШТИ ПРЕГЛЕД ЗА ПРЕВОДИОЦЕ

Циљ овог рада је да се преводиоци упознају с алатима за рачунарски потпомогнуто превођење (САТ алатима). САТ алати су дефинисани као рачунарски програми који омогућују ефикасније стручно комерцијално превођење. Основни кораци превођења у САТ алату су убацивање датотеке за превод, повезивање преводне меморије и термилошке базе, превођење, техничка провера квалитета превода, откривање словних грешака и извоз превода у формату изворника. САТ алати се састоје од рачунарских потпрограма за преводне меморије, машинско превођење, термилошке базе, паралелизацију, техничку проверу квалитета, откривање словних грешака и форматирање. САТ алати имају своје предности и недостатке на које је потребно обратити пажњу како би се осигурао задовољавајући ниво квалитета превода. Према цени, САТ алати се могу поделити на бесплатне САТ алате и САТ алате који се купују. Према месту инсталације, САТ алати се деле на САТ алате који се инсталирају на рачунару, САТ алате који се користе у прегледачу и комбиноване САТ алате. Закључак рада је да САТ алати могу допринети побољшању статуса преводилаца тако што могу да убрзају процес превођења и отворе врата нових пословних прилика.

Кључне речи: САТ алат, преводна меморија, термилошка база, машинско превођење, паралелизација, техничка провера квалитета, откривање словних грешака, извоз превода

This paper aims to familiarise translators with computer-assisted tools (CAT tools). A CAT tool is defined as a computer programme that enables more efficient specialised commercial translation. The basic translation steps in the CAT tool include importing a translation file, connecting the translation memory and term base, translating, performing the technical quality check and spell check, and exporting the translation into the original text format. The CAT tool comprises computer subprogrammes for translation memories, machine

translation, term bases, alignment, technical quality check, spell check, and formatting. Considering that the usage of a CAT tool includes both advantages and disadvantages, a special attention should be paid to ensure an adequate translation quality level. Based on the price, CAT tools are divided into free and paid versions. Regarding the installation location, CAT tools are categorised into those installed on the computer, those used in the browser and those combining both functionalities. The paper ends with the conclusion that CAT tools can contribute to raising the economic status of translators by making the translation process more efficient and opening new doors of opportunities.

Keywords: CAT tool, translation memory, term base, machine translation, alignment, technical quality check, spell check, translation export

1. Увод

Од средине прошлог века, поготово у Сједињеним Америчким Државама и Совјетском Савезу истраживачи из различитих области раде на аутоматизацији преводилачког процеса помоћу машина, односно рачунара (в. више о историји машинског превођења нпр. у Hutchins 2010). У многим истраживањима фигурирала је идеја о томе да ће једног дана машине (рачунари, рачунарски програми) моћи да замене човека и аутоматски преводе најразличитије текстове. Ове идеје постале су нарочито популарне с развојем дигиталних технологија и растом потребе за превођењем, посебно стручних текстова великог обима. С развојем технологија мењала се и представа о њиховим могућностима. Стручно комерцијално превођење данас се не може замислити без употребе рачунарских програма, од којих су најзаступљенији алати за рачунарски потпомогнуто превођење (енгл. computer-assisted translation tool, CAT tool; у даљем тексту: САТ алати). Циљ овог рада је да се преводиоцима приближи начин употребе САТ алата како бисмо их подстакли да их укључе у рад и тиме дају нову димензију својим компетенцијама. Стога је рад стручно и практично усмерен, али би један од његових исхода могао бити и повећање интересовања у научним круговима код нас за ове теме.

Наспрам великог броја стручних радова и научних истраживања, поготово на енглеском језику посвећених улози дигиталних технологија у превођењу, а међу њима и оних усмерених на рачунарски потпомогнуто превођење, домаћа литература не обилује научним радовима на тему преводилачких алата, али ћемо издвојити и у најкраћим цртама представити неке од њих. Д. Мићовић и Л. Беко анализирале су два преводилачка алата, која су, како тврде, најдоступнија преводиоцима: опција за проверу правописа и граматике у оквиру програма Microsoft Word и Google преводилац (Мићовић – Беко 2017). Као и други алати који помажу у превођењу, и ови подразумевају „сарадњу“ преводиоца и програма, али у различитом

смислу – први помаже у постредактури превода који је сачинио човек, други захтева постредактуру од стране човека. У сваком случају, ово је тек део функција које нуде CAT алати. У истраживању тржишта рада за преводиоце у Србији, Борислава Ераковић наводи податак да искључиво преводачке агенције и послодавци за које раде тимови преводаца очекују да преводиоци познају преводачке алате. Од 65 преводаца анкетираних 2018. године, 44 је користило преводачке алате попут алата Trados, memoQ и Memsource (данашњи Phrase) (Ераковић 2018: 77). Александар Кавгић се бавио преводачким алатима у два наврата. Тема првог рада била је утицај рачунарских програма за превођење на нормативну исправност синхронизованих и титлованих превода (Кавгић 2011). У другом раду аутор је анализирао енглеско-српски преводни корпус како би одредио утицај програма за помоћ при превођењу на квалитет превода (Кавгић 2012). На Универзитету у Марибору спроведено је истраживање о утицају преводачких алата Eurocorpus и Euroterm на квалитет превода студената. Резултати су показали да преводачки алати доприносе квалитету, брзини и конзистентности превода на лексичком, правописном и стилистички-семантичком нивоу (Кућиш 2010). Најсвеобухватнији преглед алата за рачунарски потпомогнуто превођење (преводних меморија и термилошких база) и алата за машинско превођење дала је Наташа Павловић у шестом поглављу монографије *Увод у теорије превођења* (Pavlović 2015). Поменућемо овде и једну од новијих студија из суседства, „A review of computer-assisted translation (CAT) tools used by Croatian translators“, каква недостаје у српској транслатологији и може бити корисна и нашим истраживачима и преводиоцима, а у којој је група аутора истраживала употребу CAT алата у циљу утврђивања врста алата који се (претежно) користе у Хрватској, у којој се мери ови алати користе, колико олакшавају процес превођења и повећавају његову ефикасност, те како преводиоци оцењују своје искуство с овим алатима (Bogucinsky et al. 2022).

2. Дефиниција CAT алата

Рачунарски потпомогнуто превођење најшире се дефинише као преводачка стратегија употребе рачунарских програма за обављање дела процеса превођења, а као једна од његових најважнијих карактеристика и сврха издваја се убрзавање преводачког процеса (Shuttleworth – Cowie: 98–99), повећавање продуктивности преводиоца (memoQ: 3), али и побољшање квалитета његовог рада (Kornacki 2018: 44). Дакле, CAT алат је рачунарски програм за превођење који првенствено служи да убрза превођење давањем предлога превода из претходно преведених текстова, издвајањем термина на циљном језику из текста који се преводи, техничком провером квалитета превода, откривањем словних грешака те извозом превода у формату изворника.

3. Превођење у САТ алату

Превођење у САТ алату почиње убацавањем датотеке за превод, која може да буде у формату Word, PDF, Excel, PowerPoint и разним другим форматима. Списак формата који одређени САТ алат подржава може се пронаћи у пратећој документацији САТ алата.

Након убацавања датотеке одвија се процес превођења и провере техничког квалитета текста, који се на крају извози као готов производ. Међутим, оваквим поступком превођења не искоришћавају се све предности САТ алата: алат неће давати предлоге превода из претходно преведених текстова и неће издвајати термине на циљном језику из текста који се преводи.

Да би се процес превођења заиста убрзао, што је, рекли смо, сврха САТ алата, потребне су две додатне компоненте: преводна меморија и терминолошка база. Преводна меморија је база претходно преведених текстова и њихових изворника, док терминолошка база садржи термине на изворном језику и њихове преводне еквиваленте. Док преводилац¹ преводи изворник, преводна меморија издваја циљни текст или делове циљног текста који се поклапају с изворником који се преводи, а терминолошка база издваја преводне еквиваленте термина пронађених у изворнику.

Датотека за превод, преводна меморија и терминолошка база чине фасциклу (фолдер), који се у САТ алатима назива пројекат. Прво је потребно направити празан пројекат, а затим у њега убацити датотеку за превод, преводну меморију и терминолошку базу. Нова датотека за превод, нова преводна меморија и/или нова терминолошка база могу се додати у постојећи пројекат, а постојећа датотека за превод, преводна меморија и/или терминолошка база могу се и избрисати из пројекта. Поред једне или више датотека за превод, сваки пројекат може садржати и једну преводну меморију и једну терминолошку базу или пак више њих. Преводна меморија и терминолошка база нису обавезне компоненте пројекта. Међутим, потребно је имати у виду да без преводне меморије превођење у САТ алату губи велики део функционалности. Пројекти су корисна опција кад преводилац ради на преводима више текстова за једног клијента. Предност пројекта се огледа и у томе да преводилац на једном месту има све три компоненте које убрзавају превођење.

Датотеку за превод, преводну меморију и терминолошку базу преводилац може добити од клијента у виду пакета. Пакет је компримовани пројекат, који олакшава слање и преузимање пројекта путем интернета. Док преводилац мора направити пројекат да би искористио његове предности, пакет увози у САТ алат и извози из њега једноставним поступком. Увоз и извоз пакета такође омогућава сарадњу између више преводилаца и у том случају побољшава кохерентност коначног текста.

1 Термин „преводац“ у овом тексту односи се подједнако на преводиоце и преводитељке.

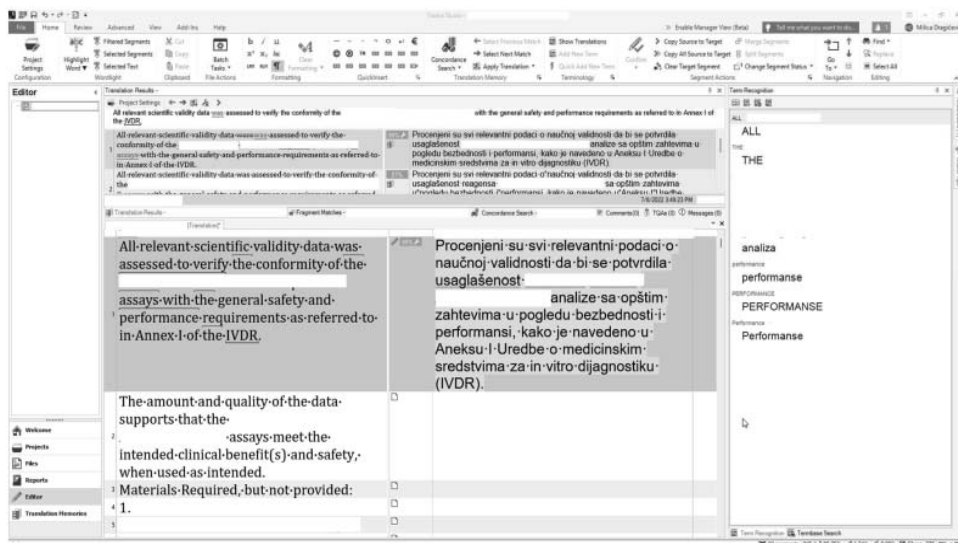
4. Потпрограми САТ алата

Премда се на тржишту може наћи велики број САТ алата, свима су заједнички основни потпрограми: потпрограм за превођење, потпрограм за преводне меморије, потпрограм за машинско превођење, потпрограм за паралелизацију, потпрограм за термилошке базе, потпрограм за техничку проверу квалитета превода, потпрограм за откривање словних грешака и потпрограм за форматирање. Како развој великих језичких модела убрзано напредује, поред ових основних потпрограма, у догледној будућности можемо очекивати и повезивање потпрограма за тзв. велике језичке моделе (енгл. large language model) – моделе машинског учења који могу да разумеју и генеришу људски језик.

Потпрограм је скуп рачунарских инструкција. Укупност потпрограма чини сложени рачунарски програм – САТ алат. Начин корисничког приказа потпрограма зависи од графичког корисничког интерфејса сваког алата. У овом раду сваки потпрограм ће бити објашњен уз помоћ конкретних елемената графичког корисничког интерфејса и снимака екрана.

4.1. Потпрограм за превођење

На графичком корисничком интерфејсу овај потпрограм је приказан у виду три прозора: прозора за превођење, прозора за издвајање претходних превода (из преводне меморије) и прозора за термилошке базе. Највише места заузима прозор за превођење, који је подељен на два дела. С леве стране је изворни, с десне стране циљни текст. Изворни и циљни

Прилоз 1: Потпрограм за превођење

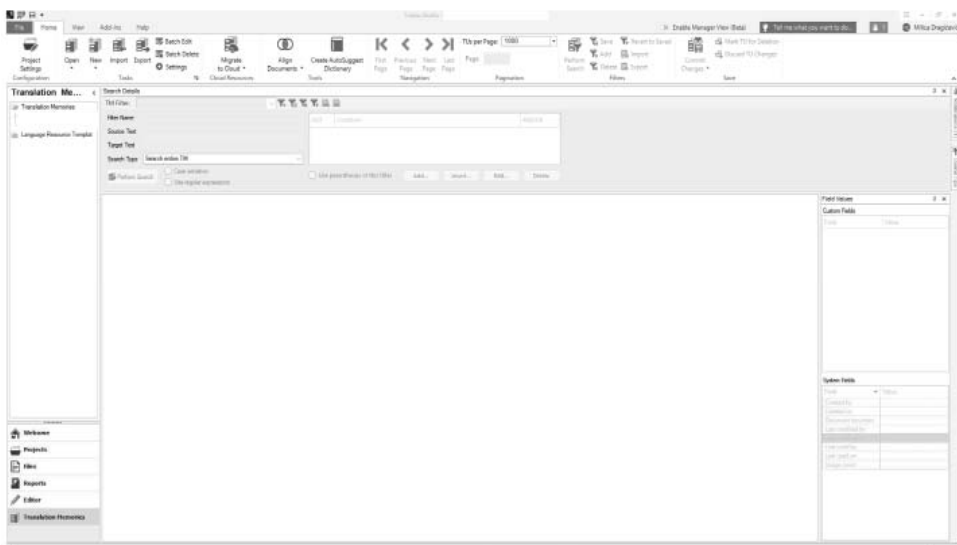
текст подељени су у сегменте. Сегмент се „може дефинисати као најкраћи фрагмент текста који се може аутоматски издвојити помоћу САТ алата (Kornacki 2018: 108), а могу одговарати реченицама, пасусима, насловима, поднасловима, ћелијама у табели програма Excel и сл. Један изворни сегмент и један преводни сегмент чини преводну јединицу.

Подела изворног текста у сегменте назива се сегментација. Сваки САТ алат аутоматизовано дели изворни текст на сегменте и оставља празне сегменте за превод. Начин сегментације изворног текста може се подесити у САТ алату прилагођавањем правила сегментације конкретним захтевима. У највећем броју случајева, САТ алат ће аутоматизовано сегментирати изворни текст тако да је довољно минимално подешавање сегментације.

4.2. Потпрограма за преводне меморије

4.2.1. Преводна меморија је језичка база упарених сегментираних изворних и циљних текстова. Циљни сегмент заједно с изворним сегментом чува се у преводној меморији, један поред другог. Потпрограма за преводне меморије омогућује коришћење претходно преведених сегмената за превођење новог документа или унутар истог документа (Kornacki 2018: 107). Стандардизовани формат датотеке преводне меморије је .tmx.

Преводне меморије могу да се додају у САТ алат и бришу из њега, а постоји и могућност брисања, додавања и измене сегмената у њој. У САТ алат се може убацити празна или попуњена преводна меморија. Ако се у САТ алат убаци празна преводна меморија, за изворне сегменте неће бити

Прилој 2: Потпрограма за преводне меморије

погодака из преводне меморије; међутим, новопреведени сегменти ће се аутоматски убацивати у преводну меморију и могу се користити за наредне сегменте ако постоји поклапање. Уколико се у САТ алат убаци претходно попуњена преводна меморија, преводилац преводи оне делове текста који нису претходно преведени.

Преводна меморија може и да се претражује. Поред тога што САТ алат аутоматизовано претражује преводну меморију, може је претраживати и преводилац уношењем речи или израза у поље за претрагу. Ручно претраживање преводне меморије назива се конкорданција.

Док преводилац преводи, алат аутоматизовано упоређује изворник на којем преводилац ради с преводном меморијом. Поређење се врши на нивоу сегмената и/или на нивоу делова сегмената у зависности од САТ алата. САТ алат се може подесити да аутоматизовано попуни преводни сегмент садржајем из преводне меморије кад у преводној меморији пронађе поклапање с изворним сегментом који се тренутно преводи. Међутим, ако у преводној меморији постоји више превода једног сегмента, савет је да се аутоматизовано попуњавање преводног сегмента искључи. Сваки сегмент који се потврди пречицом на тастатури аутоматизовано улази у преводну меморију и може се искористити за превођење нових сегмената.

Преводна меморија може да се повеже с САТ алатом на два начина. Може да се убаци у САТ алат у виду датотеке или САТ алат може да се повеже с преводном меморијом на серверу помоћу тзв. акредитива. Већина алата имају обе опције, док неки алати имају могућност повезивања само са серверском преводном меморијом.

4.2.2. Поклапање изворника с преводном меморијом изражава се у виду процента од 101%, 100%, 95–99%, 85–94%, 75–84% и 74–50%². Праг за поклапање обично је 50%, што значи да САТ алат неће приказивати сегменте из преводне меморије ако је поклапање 50% или мање (енгл. no match). Праг поклапања се може подесити у САТ алату.

Код поклапања од 101%, изворни и циљни сегмент на којима преводилац ради и изворни и циљни сегменти пре и после њих у потпуности одговарају одговарајућим изворним и циљним сегментима из преводне меморије. Поклапање од 101% назива се још и контекстуално поклапање (енгл. context match), будући да је реч о подударану не само сегмената, већ и њиховог окружења, односно контекста (memoQ: 13). Код поклапања од 100% (енгл. exact match), изворни и циљни сегмент на којима преводилац ради у потпуности одговарају изворном и циљном сегменту из преводне меморије. Делимично поклапање може бити поклапање од 99% до 50%. Ако је поклапање 95–99% (енгл. good match), изворни сегмент на којем преводилац ради обично се разликује од изворног сегмента из преводне

2 Класификација распона поклапања преузета је из монографије М. Корнацког (Kornacki 2018).

меморије у погледу интерпункције, форматирања или неколико речи. Остали степени (енгл. fuzzy match) делимичног поклапања су: 85–94%, 75–84% и 74–50%.

4.2.3. Анализа изворника је анализа степена поклапања изворника с преводном меморијом. Поред сваког степена поклапања, анализу чини број речи, карактера и сегмената који одговарају датом поклапању. Осим поклапања у анализу ће бити укључен и број сегмената који се понављају. Ако је алат повезан с програмом за машинско превођење, анализа даје и број речи, карактера и сегмената машинског превода.

Анализа показује колико је изворни текст који се преводи сличан изворном тексту из преводне меморије. Међутим, не може се само на основу тога одредити колико је времена преводиоцу потребно да преведе текст. Из тог разлога постоји пројектни обрачун, који би требало да одражава потенцијално време за превод и број речи која ће бити плаћен преводиоцу. Број речи за обрачун израчунава се тако што се свакој врсти поклапања одреди одређени проценат цене по речи. Обрачун се не врши у алату и проценте обично одређује клијент. У наставку је пример пројектног обрачуна.

Job No.			
Match	%		Weighted Words
repetitions	10%	601	60.10
100%	10%	51	5.10
95-99%	25%	41	10.25
85-94%	50%	76	38.00
75-84%	50%	30	15.00
50-74%	100%	20	20.00
No Match	100%	2418	2,418.00
Total		3237	2,566.45

Прилој 3: Пројектни обрачун

Из овог обрачуна може се видети да ће за овај пројекат бити потребно време једнако времену потребном за превођење 2566 речи иако пројекат садржи 3237 речи.

4.3. Пошпрограма за машинско превођење

Потпрограм за машинско превођење самостално преводи изворник на циљни језик без помоћи човека. Овај потпрограм се обично користи заједно с потпрограмом за преводне меморије: САТ алати се подешавају тако да сегменте који се не налазе у преводној меморији преводи машина. Машински преведени сегменти приказани су у одговарајућој колони за циљне сегменте у прозору за превођење или у одговарајућем прозору поред прозора за сегменте из преводне меморије.

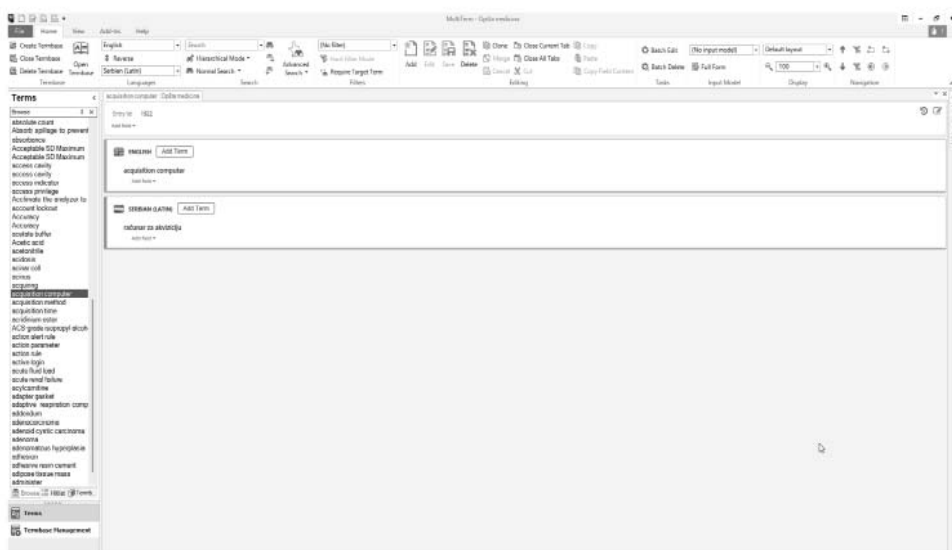
4.4. Пошћројрам за паралелизацију

Паралелизација је поступак поравнавања изворног и циљног текста за коришћење у преводној меморији. Кад преводилац убади изворни и циљни текст у САТ алат, САТ алат их сегментира, а преводилац затим провера да ли изворни сегменти одговарају циљним. Овај поступак је обавезан приликом прављења преводне меморије од претходно преведених текстова и њихових изворника.

4.5. Пошћројрам за термилошке базе

Овај потпрограм омогућује прављење и претраживање термилошких база, односно база речи и/или израза и њихових преводних еквивалената. За разлику од преводне меморије, термилошка база не садржи сегменте, већ термине. Број речи у термину није ограничен.

Као што је случај код преводне меморије, у САТ алат се може убацити празна или попуњена термилошка база. Док преводилац преводи, САТ алат аутоматизовано упоређује изворни текст с термилошком базом. Ако се одређени термин налази у термилошкој бази, његов превод приказаше се у малом прозору за термилошке базе поред прозора за превођење. Преводилац може унети изворни термин и његов превод током самог превођења. Термилошке базе могу да се додају/бришу/заменују, а постоји и могућност уређивања термина сваке термилошке базе засебно. База може садржати описе, објашњења о употреби, граматичке и друге информације.

Прилој 4: Потпрограм за термилошке базе

Као и преводна меморија, термилошка база се може повезати с САТ алатом на два начина. Може се убацити у САТ алат у облику датотеке и може се повезати са термилошком базом на серверу, на пример с термилошком базом IATE. Кад се термилошка база убацује у САТ алат у виду датотеке, потребно је направити празан фолдер термилошке базе, који се може оставити празан ради даљег попуњавања или се у њега може увести датотека с терминима, на пример датотека Excel. Нове термине и њихове еквиваленте преводилац током превођења убацује ручно. Стандардизовани формат датотеке термилошке базе је .tbx.

4.6. Потпрограм за техничку проверу квалитета превода

Техничка провера квалитета превода је провера квалитета превода коју извршава САТ алат. Преводилац добија извештај о провери и на основу њега исправља превод. Потпрограм за техничку проверу квалитета на графичком корисничком интерфејсу обично се појављује у склопу прозора за превођење или се отвара у посебном прозору кликом на ставку менија.

Током техничке провере квалитета, САТ алат, између осталог, ради следеће:

- Проверава уједначеност термина и израза у преводу.
- Проверава дупле размаке.
- Проверава да ли интерпункцијски знаци превода одговарају изворнику.
- Проверава да ли преведени термини одступају од термина из термилошке базе.
- Проверава да ли су бројеви и датуми одговарајуће пренесени.
- Проверава дужину сегмената ако постоји ограничење.

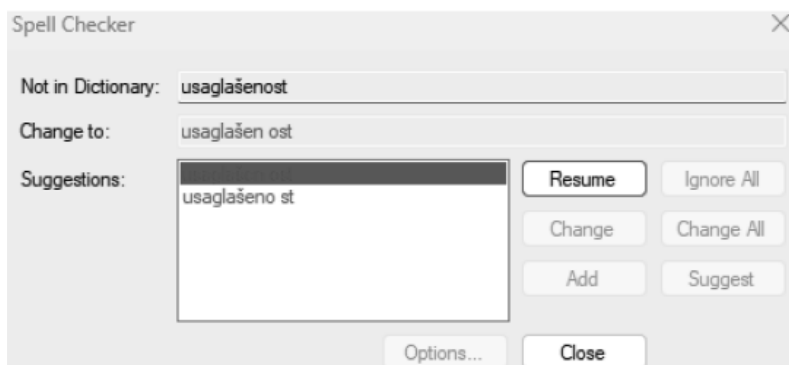
Шта ће САТ алат узети у обзир за проверу и на који начин ће проверу извршити одређује преводилац у подешавањима. На пример, САТ алат може да се подеси да проверава да ли се оба сегмента преводне јединице, изворни и циљни, завршавају тачком.

Severity	Message	Origin	Document	Segment
Q	Target segment was confirmed without prior editing.	QA Checker 3.0		1
Q	Space before tag "emphasis role=bold" removed.	Tag Verifier		10
Q	Space before tag "br />" removed.	Tag Verifier		9
Q	Space before tag "br />" removed.	Tag Verifier		137
Q	Segment has not been translated - "When using the Franc."	QA Checker 3.0		30
Q	Segment has not been translated - "W010508Access HBs A."	QA Checker 3.0		54
Q	Segment has not been translated - "W010508"	QA Checker 3.0		55
Q	Segment has not been translated - "W010502Access HBs A."	QA Checker 3.0		53
Q	Segment has not been translated - "Use an appropriate d."	QA Checker 3.0		120
Q	Segment has not been translated - "To evaluate interfe."	QA Checker 3.0		68
Q	Segment has not been translated - "To avoid the possibl."	QA Checker 3.0		79
Q	Segment has not been translated - "To assess the cross."	QA Checker 3.0		31
Q	Segment has not been translated - "This historical clin."	QA Checker 3.0		98
Q	Segment has not been translated - "This data demonstrat."	QA Checker 3.0		25
Q	Segment has not been translated - "These abnormal profil."	QA Checker 3.0		13
Q	Segment has not been translated - "Therefore, the follo."	QA Checker 3.0		110
Q	Segment has not been translated - "There have been no F."	QA Checker 3.0		95
Q	Segment has not been translated - "There are no accesso."	QA Checker 3.0		43

Прилој 5: Потпрограм за техничку проверу квалитета

4.7. Пошпрорам за ошкривање словних грешака

Рад потпрограма за откривање словних грешака заснива се на употреби речника одређеног језика. CAT алат проверава да ли су речи одређеног језика исправно написане. Приликом ове провере потребно је бити обзрив јер CAT алат проверава да ли се реч налази или не налази у самом речнику. CAT алат може означити исправно написану реч као грешку ако се реч не налази у његовом речнику. Надаље, CAT алат не препознаје падеже, због чега је важно у речник додавати нове речи у свим падежима. Потпрограм за откривање словних грешака на графичком корисничком интерфејсу обично се појављује у склопу прозора за превођење или се отвара у посебном прозору кликом на ставку менија.

Прилоі 6: Потпрограм откривање словних грешака

4.8. Пошпрорам за форматирање

Потпрограм за форматирање омогућује извоз преведеног текста у формату изворног текста. Ако се у CAT алат убади, на пример, презентација PowerPoint, CAT алат може да изведе превод у том истом формату. У највећем броју случајева преводилац неће морати да форматира превод након извоза. Форматирање се мора подешавати једино у случају кад је превод у неким деловима знатно дужи/краћи од изворника.

5. Предности и недостаци рада у CAT алатима

У наставку су наведене најважније предности CAT алата, које издвајају како корисници, тако и истраживачи (в. нпр. Карпићска 2017; Borucinsky et al. 2022):

- Ефикаснији процес превођења захваљујући аутоматизованом препознавању претходно преведених делова текста у преводној меморији и аутоматизованом препознавању термина у терминолошкој бази.

- Лакше претраживање претходно преведених текстова из преводних меморија: сваки САТ алат има поље за претрагу преводних меморија у оквиру прозора за превођење.
- Систематизација претходно преведених текстова по преводним меморијама, на пример, преводилац има једну преводну меморију за превођење у области грађевинарства, једну за превођење у области машинства итд.
- Систематизација термина по термилолошким базама: било која термилолошка база може се додати било ком пројекту, што за резултат има уједначеност термина у преведеним текстовима.
- Мање техничких грешака у преводу, попут словних грешака, дуплираних размака, размака на крају реченице и сл.
- Тимски рад: могућност истовременог/паралелног превођења од стране више преводилаца; лакша размена докумената и термина.

Издавају се, наравно, и недостаци рада у САТ алатима:

- Реченице су подељене у сегменте, што отежава сагледавање контекста реченице и пасуса. Потребна је чешћа провера форматираног изворника у форматима Word, PDF и сл.
- Већина САТ алата не подржава преглед превода у форматима који се користе у стоном издаваштву, InDesign и FrameMaker.
- Потребно је уложити новац и време да би се научио рад у САТ алату. Континуирана едукација је веома важна.

6. Врсте САТ алата

САТ алати се угрубо могу груписати на основу два критеријума: цене и места инсталације.

Кад је у питању цена, постоје бесплатни САТ алати и САТ алати који се купују. Неки од бесплатних САТ алата су OmegaT, MateCat, Smartcat. Важна предност бесплатних САТ алата јесте та да преводилац не мора да улаже новац да би научио основе рачунарски потпомогнутог превођења. Међутим, бесплатни САТ алати имају и своје недостатке, од којих треба истаћи следеће: ограниченост функција, слабија могућност подешавања, потенцијална угроженост поверљивих података, чињеница да преводилачке агенције не користе бесплатне САТ алате у случају да преводилац жели да оствари сарадњу с њима. Најпознатији алати који се купују су Trados, memoQ и Phrase. Trados и memoQ имају трајну лиценцу – једном купљен САТ алат заувек остаје у власништву преводиоца. За Phrase је потребно купити месечну претплату. Сваки САТ алат који се купује има пробну верзију софтвера која се може користити одређени пробни период, што је најчешће 30 дана. Главне предности ових САТ алата јесу приступ најновијој технологији и висок степен заштите података.

CAT алати се према месту инсталације деле на CAT алате који се инсталирају на рачунару, CAT алате који се користе у прегледачу и комбиноване CAT алате. Датотеке које се убаце у CAT алат који се инсталира на рачунар убацују се преко рачунара и оне остају на рачунару. У случају да CAT алат има могућност повезивања са серверским преводним меморијама и термилошким базама, преводне меморије и термилошке базе у власништву су власника сервера. Овакви алати имају трајну лиценцу. CAT алати који се инсталирају на рачунару сложенији су и захтевају већу посвећеност од корисника да би се савладали. Уз такве алате обично се купују услуге подршке и одржавања. Ако се услуге не купе, техничке проблеме решава корисник. Најпознатија два CAT алата која се инсталирају на рачунару јесу Trados и memoQ.

Друга врста CAT алата су алати којима се приступа преко прегледача, као што су Chrome и Firefox. У CAT алат датотеке се могу убацити преко рачунара или услуга за складиштење података, нпр. Google диска. Датотеке које се преведу могу остати на серверу или се могу преузети на рачунар. CAT алати који се користе у прегледачу обично имају привремену лиценцу, која се купује на месечном нивоу. Ови алати су једноставнији, те се брже савладавају. CAT алати који се користе у прегледачу могу радити успорено у случају слабије интернет везе и рачунара слабијих карактеристика. Скоро сваки CAT алат данас комбинује обе функционалности. С једне стране, постоје CAT алати, као што су Trados и memoQ, који се могу повезати са сервером иако се инсталирају на рачунару. С друге стране, постоје CAT алати, попут алата Phrase, који се превасходно користе у прегледачу, али имају и верзију која се инсталира на рачунар.

7. Закључак

CAT алати су рачунарски програми који омогућују ефикасније стручно комерцијално превођење. Основни кораци превођења у CAT алату су убацивање датотеке за превод, повезивање преводне меморије и термилошке базе, превођење, техничка провера квалитета превода, откривање словних грешака и извоз превода у формату изворника. CAT алати се састоје од рачунарских потпрограма за преводне меморије, машинско превођење, термилошке базе, паралелизацију, техничку проверу квалитета, откривање словних грешака и форматирање. CAT алати имају своје предности и недостатке на које је потребно обратити пажњу како би се осигурао задовољавајући ниво квалитета превода. У најважније предности CAT алата спадају ефикаснији процес превођења, ефикасније претраживање претходно преведених текстова, систематизација претходно преведених текстова по преводним меморијама и термина по термилошким базама, мањи број техничких грешака у преводу, могућност истовременог/паралелног превођења од стране више преводилаца, те

лакша размена докумената и термина. Недостаци рада у CAT алатима огледају се у томе што је сагледавање контекста реченице и пасуса отежано, преглед превода у форматима који се користе у стоном издаваштву, InDesign и FrameMaker, није могућ, те је потребно уложити новац и време да би се научио рад у CAT алату. Према цени, CAT алати се могу поделити на бесплатне CAT алати и CAT алате који се купују. Према месту инсталације, CAT алати се деле на CAT алате који се инсталирају на рачунару, CAT алате који се користе у прегледачу и комбиноване CAT алате. CAT алати могу да допринесу бољем економском статусу преводилаца тиме што могу да убрзају процес превођења и отворе врата сарадње с новим клијентима.

Литература

- Borucinsky Mirjana, Kegalj Jana, Vukalović Nino. "A review of computer-assisted translation (CAT) tools used by Croatian translators". *Hieronymus* 9 (2022), 83–105.
- Eraković Borislava. *Kompetencije stručnih prevodilaca između teorije i prakse: istraživanje tržišta rada Srbije (2005–2017)*. Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad, 2018.
- Hutchins John. "Machine translation: A concise history". *Journal of Translation Studies* 13/1–2 (2010): 29–70. <https://www.readkong.com/page/machine-translation-a-concise-history-5863539>. 11.12.2023.
- Karpińska Patrycja. "Computer Aided Translation – possibilities, limitations and changes in the field of professional translation". *Journal of Education Culture and Society* 2 (2017), 133–142.
- Kavgić Aleksandar. „Uticao računarskih programa za prevođenje na normativnu ispravnost sinhronizovanih i titlovanih prevoda“. Ružić Vladislava i Marinković Dušan (ur.). *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad, 2011: 151–161.
- Kavgić Aleksandar. „Uticao programa za pomoć pri prevođenju na kvalitet prevoda: analiza paralelnog englesko-srpskog prevodnog korpusa“. Gudurić Snežana (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru: tematski zbornik*. Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad, 2012: 297–308.
- Kornacki Michał. *Computer-Assisted Translation (CAT) Tools in the Translator Training Process*. Berlin: Peter Lang Verlag, 2018.
- Kučiš Vlasta. „Prevodilački alati u funkciji kvalitete prijevoda“. *Informatologia* 43/1 (2010): 19–33.
- memoQ. *Why use CAT tools? An introduction to Computer-Assisted Translation* https://files.memoq.com/hubfs/eBooks/memoq_why_cat_tools_ebook.pdf. 11.12.2023.
- Mićović Dragoslava, Lidija Beko. „Kompjuterske alatke u prevođenju – pomoć, rešenje ili...“ Panajotović, Budinčić i Ćuk (ur.). *Jezik, književnost i tehnologija: zbornik radova sa Šeste međunarodne konferencije Fakulteta za strane jezike Jezik, književnost i tehnologija, 19. i 20. maj 2017*. Beograd: Alfa BK univerzitet, 2017: 38–52.
- Pavlović Nataša. *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam International d.o.o., 2015.
- Shuttleworth Mark, Cowie Moira. *Dictionary of Translation Studies*. London, New York: Routledge, 2014.

Milica Dragičević

CAT TOOLS: GENERAL OVERVIEW FOR TRANSLATORS

Summary

This paper aims to familiarise translators with computer-assisted tools (CAT tools). In this paper, a CAT tool is defined as a computer programme that enables more efficient specialised commercial translation. The first section of this overview deals with basic translation steps in the CAT tool: importing a translation file, connecting translation memory and term base, translating, performing technical quality check and spell check, and exporting the translation into the original text format. The second and main section of the paper includes detailed explanations for each subprogramme a CAT tool comprises, along with appropriate screenshots. These are computer subprogrammes for translation memories, machine translation, term bases, alignment, technical quality check, spell check, and formatting. The third part of the article lists the most important advantages and disadvantages of using CAT tools. The main advantages include making the translation process and searching previously translated texts more efficient, systematisation of previously translated texts across translation memories, systematisation of terms based on term bases, decreasing the number of technical errors in the translation, the option of simultaneous translation by multiple translators and easier document and term base exchange between translators. Regarding CAT tools' disadvantages, it is emphasised that CAT tools make context overview more difficult due to text segmentation. In addition, translation preview in desktop publishing tools is only possible if the translator possesses licenses for them. Finally, acquiring proficiency in CAT tools demands an investment of both time and financial resources. In the final section of the paper, CAT tool categories based on the prices and installation location are explained. When it comes to the price, CAT tools are divided into free and paid versions. Regarding the installation location, CAT tools are categorised into those installed on the computer, those used in the browser and those combining both functionalities. The paper concludes that CAT tools can contribute to raising the economic status of translators by making the translation process more efficient and opening new doors of opportunities.

Keywords: CAT tool, translation memory, term base, machine translation, alignment, technical quality check, spell check, translation export